

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АҲҲЛ ХОЖАЛЫҒЫ МИНИСТРЛИГИ

**ҚАРАҚАЛПАҚСТАН АҲҲЛ ХОЖАЛЫҒЫ ХӘМ
АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАР ИНСТИТУТЫ**

**«АРАЛ БОЙЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ШӘРАЯТТА ИНТЕНСИВ
АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ РАҲЖЛАНДЫРЫҲ КЕЛЕШЕГИ»
АТАМАСЫНДА РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ИЛИМИЙ-ТЕХНИКАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРЫ ТОПЛАМЫ**

NÓKIS-2022

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АҲҲЛ ХОЖАЛЫҒЫ МИНИСТРЛИГИ

**ҚАРАҚАЛПАҚСТАН АҲҲЛ ХОЖАЛЫҒЫ ХӘМ
АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАР ИНСТИТУТЫ**

**«АРАЛ БОЙЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ШӘРАЯТТА ИНТЕНЦИВ
АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ РАҲАЖЛАНДЫРЫҲ КЕЛЕШЕГИ»**
атамасындағы Қарақалпақстан аҲҲл хожалығы хәм агротехнологиялар
институтында өткерилген республикалық илимий-техникалық конференция
материаллары топламы

НӨКИС-2022

бунда ўсимликларнинг бўйи, барглар сони, барглар узунлиги, эни, ўсимликларнинг умумий вазни аниқланган (1-жадвал).

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, Қорақалпоғистон республикаси шароитида барг шолғомнинг Дармон навини ҳар хил баҳорги муддатларда синалганида энг яхши ривожланган барг массаси (витаминли озиқ-овқат маҳсулоти) 3-чи муддатда, яъни апрел ойи 2 -чи декадасида экилганидан олинди. Бунда ўсимликнинг бўйи 55,3 см, барглар сони 21,8 дона, озиқабоп кўк массасининг вазни 278,5 грамм бўлгани қайд этилган. Шу билан бирга, барглар узунлиги ва эни айнан шу муддатда экилган барг шолғомдан олинди. Бу кўрсаткичларга яқин бўлган 2-чи (назорат) муддати, апрел ойи бошида экилган баргли шолғомда кузатилган.

Ушбу муддатлардан эртароқ – март ойи 3-чи декадасида ҳамда кеч баҳорги мавсумда – май ойида уруғлари сепилган баргли шолғомнинг кўк массаси яхши ривожланмагани қайд этилди. Бунинг сабаби – эрта баҳорги муддатларда хаво харорати барқарор бўлмаганлиги, яъни кечки хароратларнинг пасайиши ўсимликлар ўсиб-ривожланишига салбий таъсир этганлиги билан боғлаш мумкин. Экиш муддатлари кечиктирилганида эса – об-хавонинг кун сайин исиб бориши ҳам ўсимликларнинг ривожланишига ноқулай шароит туғдириши қайд этилган.

Ўтказилган тажрибалардан хулоса сифатида Қорақалпоғистон шароити учун баргли шолғомни апрел ойи 2-чи декадасида экиш мақсадга мувофиқлигини кўрсатиш мумкин. Тажрибаларни ишлаб чиқариш шароитида кенгроқ майдонларда синаб кўриш учун келаси мавсумга тайёргарлик кўрилоқда.

Адабиётлар:

1. Зуев В.И., Мавлянова Р.Ф., Дусмуратова С.И., Буриев Х.Ч. Гл. 4. Питательная и лечебно-профилактическая ценность овощных культур, возделываемых в Узбекистане. Семейство Капустные (Brassicaceae L.). Ташкент. «Навруз» 2016. – с. 112.
2. Рахматов А.М., Низомов Р.А., Арамов М.Х. Шолғом етиштириш технологияси бўйича тавсиянома. Тошкент. 2018. – 19 б.

QUMLI CHO'L TUPROQNING AGROKIMYOVIIY XOSSALARI

Jolibekov B., Tajimuratov B., Jolibekov B. a.x.i.d, Jolibekov M.

Bugingi ku'nda Respublikamiz bo'yicha qumli cho'l tuproqlarning maydoni 17.4mln hektarni tashkil etadi. Lekin shunga qaramastan bu tuproqlardan foydalanish qishloq xojaligida deyarli yolg'a qoyilmagan. Jahon oziq avqot va qishloq xo'jaligi maxsulotlari xavsizligi (FAO) tashkiloti bergan malumotlarga qaraganda 2050-yilga kelib jahon aholisi soni 9 mlrd gacha yetib borishi bashorat qilingan. Bu esa hozirgi kunda qumli cho'l tuproqlardan ham samarali foydalanish ularning maxsuldorligini oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarning muhim va dolzarb ekanligini taqoza etadi. Qumli cho'l tuproqlarning agrokimyoviy xususiyatlarini, namligini o'rganib ma'daniy ekinlarni ko'karttirish mavzuning asosiy dolzarb masalasi xisoblanadi.

Qoraqalpog'iston sharaitida bahorgi, ku'zgi va qishqi atmosferaviy namlikdan foydalanib madaniy o'simliklarni ko'kartirish va ularning qumli cho'l tuproqlarining agrokimyoviy sususiyatlarini o'rganish ju'da a'hamiyatli hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi shunda qumli cho'l tuproqlarining agrokimyoviy xossalari va namligi ha'r mavsum davomida o'rganish.ozuqa o'rtaligini barpo etish qumli cho'l tuproqlarining ko'chishini oldini olish va tarkibini yaxshilashdan iborat [1,2,3,4].

Ilmiy tadqiqot ishi Qoraqalpog'iston Respublikasi qumli cho'l tuproq sharaitida olib boriladi. Dala tajribasining umumiy maydoni 3.92 sotix bo'lib, Tajriyba maydonining umumiy maydon 60 m² Tajriba maydoninig uzunligi 15 m yon tarafi 12 metr Ilmiy tadqiqot o'tkaziladigan maydon (Nukus ormon xojaligi 2-aylanma hududi). kordinatori. (GPS.42°31'09.11"N 59°38'55.54"E).

Qumli cho'l tuproqda ilmiy tadqiqot ishlari «dala ta'jriyalarini otkazish usullari» nomli uslubiy qollanma asosida olib borildi [5,6].

Qumli cho'l tuproq namunasi laborotoriya sharoitida agrokimyoviy tahlil ishlari asosida olib borildi. Umumiy va eruvchang gumus tyurin metodi boyicha, umumiy azot, fosfor va kaliy tezlashtirilgan metod, gidrolizlanuvchi azot Tyurin va Konova metodi, nitrat azoti Grandvald-Lyaju metodi, harakatchang fosfor Machigin metodi boyicha, eruvchang va umumiy kaliy yong'inli fotometrli metodi boyicha laboratoriyada amalga oshirildi.

Qumli cho'l tuproqlarining agrokimyoviy xossalari tadqiqot yili davomida fevral va mart oylarida madaniy o'simliklarning vegetatsion o'sish davomida tuproq namunalari 0-15 sm, 15-30 sm, 30-50 sm dan tuproq namunalari olindi va laboratoriya sharoitida agrokimyoviy xossalari aniqlandi. Bunga asosan gumus miqdori 0-15 sm da 30-50 sm ga qaraganda 0.4 mg/kg ga ko'proq, umumiy azot 0,02 mg/kg, umumiy fosfor 0,01 mg/kg ga kam, kaliy 1,3 mg/kg ga ko'proq, almasinuvchang kaliy 0.003 mg/kg ga kamroq, harakatchang fosfor 0,2 mg/kg ga kam, fosfat 1,8 mg/kg ga kam, sulfat 12,2 mg/kg ga kam, tsink 0.22 mg/kg ga kam, marganets 0,9 mg/kg ga kam hisoblanad

Qumli cho'l tuproq tarkibidagi og'ir elementlarning miqdori 2022-yili aprel oyida laboratoriya sharoitida tadqiqot ishlari olib borildi va tuproq namunalari tahlil qilindi. Bunda qumli cho'l tuproqlar tarkibidagi og'ir elementlardan tsink, xrom, marganets, mis, quruq qoldiq, sulfat fosfat tuzlari 0-15 sm chuqurlikdagi qumli cho'l tuproqda tahlil qilindi.

Bu olingan natijalarga ko'ra qumli cho'l tuproqning tarkibida og'ir elementlarning miqdori yetarli darajada past ekanligi aniqlandi. Unga ko'ra pH-6,88, fosfat-5,4 mg/kg, sulfat-14,4 mg/kg, tsink-1,3mg/kg, mis-1,55mg/kg, marganets-0,38 mg/kg, quruq qoldiq-0,4 mg/kg boldi 1-figura

Yuqoridagi mulumotlarga tayangan holda;

1.Qumli cho'l tuproqda gumus miqdori ustungi qatlamdan pastki qatlamga kopayadi (0.03 mg/kg dan-0.08mg/kg gacha).

2. Tsinkning miqdori ustungi qatlamdan pastki qatlamga kamaydi (1.33 mg/kg dan 11.1 mg/kg gacha).

3. Sulfat miqdori yuqori qatlamda kop uchrasadi. (2.16 mg/kg dan 14.4 mg/kg gacha).

4. Qumli cho'l tuproqning namlik ko'rsatkichi aprel oyida yuqori qatlamda taxminan 81 boldi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jolibekov B, Jolibekov B, Tajimuratov B. Материалы республиканской научно-теоретической и практической конференции, с участием зарубежных ученых «физика и экология» Growing millet plant using hydrogels in the desert area of republic of Karakalpakstan. 15-16 октября 2021 г .

2. Jolibekov B, Jolibekov M.B, Tajimuratov B, Sharapova G “Sho'l sharayatinda ma'deniy o'simliklerdi o'siriv ushin tan'law ” Gumanitarniy Prostir Nauki: dosvidiperspektivi Material mejnarodniy Naukovo-Praktishnoi Internet-Konferense № : 32. Ukraina. 2020. 110-112.b

3. Жоллыбеков В, Жоллыбеков, М.В, Тажимуратов В, Есемуратова R “Выращивание культурных растений в условиях пустынь” Gumanitarniy Prostir Nauki: dosvidiperspektivi Material mijnarodniy Naukovo-Praktishnoi Internet-Konferense. №: 28. Ukraina.2020.7-9.b

4. Tajimuratov B Collection of the international scientific and practical conference of young scientists within the framework of the «Internatioanal summer school» 06-19 june. ISBN: 978-601-241-972-6. Cultivation cultural plants by using atmospheric moisture in sandy desert soil. 2022. Almaty. 121-124-b.

5. “Dala tajribalarni o'tkazish uslublari” (O'zPITI, Toshkent, 2007).

6. “Metodika Gosudarstvennogo sortoisпитaniya selskoxozyaystvennix kultur” (1964, M. Kolos).

УДК: 635.34

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ШАРОИТИДА ОҚБОШ КАРАМНИНГ (BRASSICASAPITATA) ҚУЛАЙ ЭКИШ СХЕМАЛАРИ ВА МАҚБУЛ ЭКИШ МУДДАТЛАРИ

М.С.Жадигерова, А.Ж.Шокиров, илмий раҳбар, қ.х.ф.д., доцент

Карамнинг ватани Европа ва Ўрта ер денгизи атрофларида жойлашган давлатлар ҳисобланади. Марказий ва Шарқий Европада яшаган славян қабилалари карамни IX-X асрларда ҳам экиб етиштирганлар. Ҳозирги вақтда карам ер юзининг барча минтақаларида кенг тарқалган сабзавот ҳисобланади.

Карам барги таркибида қандлар, органик (олма, лимон) кислоталар, витаминлардан С, Р, В1, В2, РР,К, Е, фолат ва пантотен кислоталар, ёғ, ферментлар, фитонцидлар, минерал в.б. моддалар мавжуд.

Карамнинг минерал моддалар йиғиндиси кўп миқдорда калий, кальций, натрий, магний, фосфор, мис, кобальт, кумуш, йод, марганец, теми рва бошқа элементларнинг тузларидан ташкил топган. Барг таркибида тиоглюкозоидлар (глюкоброссидин в.б.) бўлади.

	усуллари	
2	Abdigapbarov A S., Sabirov Q.D Qiyar sabzavot óniminiń xalıq xojalıǵı hám insan den sawlıǵındaǵı áhmiyeti	71
3	Abdigapbarov A.S., Sabirbaeva A.D Qaraqalpaqstan sharayatında egiletuǵın aq bas kapusta sortlarınıń minezlemesi	72
4	Abdigapbarov A.S. Osh lavlagisi (<i>beta vulgaris l</i>) uruǵını unuvchanlıǵını ekish chuqurlıǵına ta`siri	73
5	Abdraimova Q.Yu. Qaraqalpaqstan shárayatında <i>mentha piperita l.</i> (jalpız) ósimliginiń biologiyası, ekologiyası hám jetistiriw usılları	75
5	Axmedov O. Qoraqalpogiston tuproq iqlim sharoitida kartoshka ósimligining jahon kalleksiyasi namunalarini órganish va mazkur sharoitga mos navlarni tanlash	77
7	Бекбергенов М.О. Комсток курты (<i>Pseudococcus comstocki</i> Kuw.) зыянкеси фазаларының морфологиялық белгилери, мийўе бағларында раўажланыў биоэкологиясы	78
8	Бекимбетов Р.Т., Хожаниязов Н.А. Саяманлы-көркем тереклердің тийкарғы зыянкеслери, оларға қарсы гүрес илажларын өткеріў тәртиплери	80
9	Boranbaev D.K., Shamuratova N.G. Qaraqalpaqstan jaǵdayında turan ótirik qalqanlısınıń biologiyalıq qásiyetleri	85
10	Baratova M.R., Qosimova Sh.M., Ўигиталиева Г Биостимуляторларнинг қовоқ ўсимлиги таркибидаги биокимёвий кўрсаткичлари ва ҳосилдорлигига таъсири	88
11	Джалимбетов М Бахорги муддатда экилган барғли шолғом ўсиб ривожланиши динамикаси	90
12	Jollibekov B., Tajimuratov B., Jollibekov B., Jollibekov M. Qumli cho'l tuproqning agrokimyoviy xossalari	92
13	Жадигерова М.С., Шокиров А.Ж. Қорақалпоғистон Республикаси шароитида оқбош карамнинг (<i>brassicacapitata</i>) қулай экиш схемалари ва мақбул экиш муддатлари	94
14	Исмоилова Н. Матиякубов Х. Қорақалпоғистон шароитида қовун коллекция намуналарини қандлилик даражаси бўйича ўрганиш.	96
15	Рейпназарова Л. Помидор күйесиниң раўажланыў биоэкологиясы ҳәм тарқалыўын алдынан болжаўдың әҳмийети	97
16	Төрениязов Е.Ш. Зыянкеслер раўажланыў биоэкологиясына орталық факторлары элементлериниң тәсири	100
17	Төрениязов Е.Ш., Юсупова Н.У., Рейпназарова Л. Бекбергенов М.О. Жәнликлер раўажланыўын алдынан болжаўда гүз, қыс айлары температурасы өзгериси тәсирин пайдаланыўдың әҳмийети	102
18	Төрениязов Т.Е. Қарақалпақстан агробиоценозы шабдал биотопында раўажланатуғын шырынжылар биоэкологиясы	104
19	Utemuratova G.,Sultonov A.A., Matkarimov N.B. Janubiy Orolbo'yi	107